

EKOLOŠKI PRIHVATLJIVA POLJOPRIVREDNA
PROIZVODNJA¹⁾ECOLOGICALY ACCEPTABLE AGRICULTURE¹⁾

M. Maceljski

Predlažući da se u sklopu simpozija organizira ovaj okrugli stol, predložio sam da se održi prvog dana poslije podne, slično kao što je prošle godine održan okrugli stol o tretiranju sjemena. No, organizatori simpozija, očito u pomanjkanju plenarnih referata, predvidjeli su ovaj okrugli stol na plenarnom sastanku, odmah nakon otvaranja simpozija. Tema doista zaslužuje ovakvu pažnju, no karakter okruglog stola baš ne odgovara plenarnom skupu.

Usprkos toga, kao moderator ovog okruglog stola, nisam promijenio koncepciju. Smatram da ovaj okrugli stol treba imati radni karak ter. Ograničiti ću se na jednu, po mom mišljenju ne predugačku uvodnu riječ, a sve dalje prepustiti sudionicima simpozija.

Očekujem da ćemo tako saznati što se sve do sada u nas uradilo na organiziranju ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje, kako treba naša struka davati inicijative ili sudjelovati u takvim projektima, kako da koordiniramo ove aktivnosti, i međusobno i internacionalno, da li da predložimo donošenje određene regulative i kakve, i drugo. No, najvažnijim smatram da moramo utvrditi o čemu to uopće govorimo, tj. razgraničiti i pojasniti što razumjevamo pod pojmom ekološki prihvatljive poljo o7/9 privredne proizvodnje? Ovo uključuje i dogovor o donošenju uvjeta ili smjernica takve proizvodnje. Mnogo toga ćemo danas samo načeti, pa će vjerojatno na jednom užem sastanku trebati precizirati buduće zadatke.

Radi racionalizacije ja ću u daljnjem toku ovog okruglog stola koristiti kraticu za izraz "ekološki prihvatljiva poljoprivredna proizvodnja" i to "ekološka poljoprivreda" koji izraz također zadovoljava.

I još nešto. Rekao sam da ova tema zaslužuje posebnu pažnju. Time ne mislim, kako to neki čine i pišu, da će ekološka poljoprivreda u dogledno vrijeme zauzeti veći udio u našoj poljoprivrednoj proizvodnji. To nije čarobni štapić koji će našu poljoprivredu preobraziti u sposobnu granu gospodarstva. No o ovoj se mogućnosti pod drugim nazivima npr. proizvodnja "zdrave hrane" toliko govori da je dobro stvari staviti na svoje mjesto. Odmah treba reći da od ekološke poljoprivrede očekujemo izvjesno povećanje mogućnosti i vrijednosti izvoza, raznovrsniju turističku ponudu i

1) Uvodno izlaganje na okruglom stolu VIII Jugoslavenskog simpozija o zaštiti bilja, Opatija, 3-6. 12. 1990.

1) Introductory paper of the round table at the plenum of the VIII Yugoslav Symposium of Plant Protection Opatia 3-6. 12. 1990.

asortiman na tržištu i za sada ništa više. Da li sam u pravu ili ne neka pokaže diskusija.

Stavljanjem teme "ekološka poljoprivreda" na dnevni red ovog simpozija mi samo pojačavamo jedan odavno postojeći trend u našoj zaštiti bilja. To je trend prema što racionalnijoj i stručnijoj primjeni sredstava za zaštitu bilja koji oduvijek postoji u našoj znanosti, a nešto sporije ali ipak, realizira se u praksi. Tako se ovaj trend javlja ubrzo iza rata, ipak se konkretnim početkom mogu smatrati prvi napisi i nastojanja za uvođenje integralne zaštite bilja u nas. Podsjećamo da smo već 1966. g. u članku u 07/9 "Biljnoj zaštiti" br. 2-3, konstatali da se u nas mnogo piše i govori o integralnoj zaštiti, te već tada podvukli potrebu racionalizacije, pa i smanjenja primjene nekih pesticida. Od tada do danas vrlo je mnogo pisano, govoreno, a dosta je i urađeno, na integralnoj zaštiti bilja u nas. To je u punoj mjeri došlo i do izražaja na našim skupovima, pa smo primjerice 1980. g. u Poreču i 1983. g. u Neumu imali plenarne referate o integralnoj zaštiti u Opatiji 1988. i drugih godina o raznim alternativnim metodama itd. Posebno treba istaći i neke referate u sekcijama o toj temi, a posebno o alternativnim metodama zaštite bilja, kao i odličan referat Despotovića "Biohrana, šansa ili zabluda", u Opatiji 1986. g., nadalje Krnjajića o proizvodnji kontrolirane hrane i dr. Uostalom, i moto naših skupova - za više hrane i bolju životnu sredinu - ukazuje na važnost koju smo i ranije pridavali ovoj temi.

Usprkos toga, u zaključnim riječima naših skupova nalaze se konstatacije o premlom broju referata o alternativnim metodama i uopće o integralnoj zaštiti. Mnogo, mnogo više, govorilo se o pesticidima. To postaje razumljivo kada se zna da je praksa ipak sporije prihvaćala stajališta znanosti o važnosti metoda integralne zaštite bilja. Međutim, treba uvijek gledati u budućnost, a ne samo govoriti o sadašnjosti. A budućnost je u ekološki prihvatljivoj proizvodnji, koja mora omogućiti dovoljnu proizvodnju hrane, uz što manje ekološke poremećaje, te plasman te hrane uz određeni ekonomski rezultat. Put do takve proizvodnje biti će spor, a najčešće će voditi preko integralne zaštite.

Zašto predlažemo naziv "ekološki prihvatljiva poljoprivredna proizvodnja", skraćeno "ekološki prihvatljiva poljoprivreda" ili "ekološka poljoprivreda". U nas, a pogotovu u svijetu, postoje najrazličitiji nazivi. Prije svega treba razlikovati nazive za proizvodnju od naziva za proizvode.

Na proizvodnju se odnose nazivi biodinamička, biološka, alternativna, ili u svijetu vrlo raširen naziv organska proizvodnja. Smatram svaku poljoprivrednu proizvodnju biološkom i organskom, a alternativna proizvodnja je nedovoljno precizan izraz. Prikladniji su nazivi kontrolirana proizvodnja, npr. u Austriji "kontrolirana voćarska proizvodnja bliska prirodi". Postoje i nazivi proizvodnja u skladu s principima integralne zaštite ili sa smjernicama IFOAMA; Demeter-a, AGOL-a, ili EZ-a ili UKROFS-a. No danas se, posebno u zemljama i samoj organizaciji EZ, naglo širi naziv ekološka poljoprivreda, a u SAD i drugdje se dosta koristi pojam "prihvatljiva poljoprivreda" (sustainable agriculture). Radi jasnijeg isticanja težišta onog što želimo postići, barem za sada predlažem naziv "ekološki prihvatljiva poljoprivredna proizvodnja".

Ovaj bi se naziv uklopio i u postojeće mišljenje da smo do 1960. g. bili u eri biološke poljoprivrede, da smo sada u eri kemijske poljoprivrede, a da negdje već počinje, a u nas bi trebala uskoro također početi, era ekološke poljoprivrede.

Na proizvode se odnose u nas najčešće korišten, a nezadovoljava jući naziv "zdrava hrana". U odnosu na pesticide, ako odgovara propisima, hrana ne može biti nezdrava, a slično i u odnosu na druga onečišćenja. I naziv kontrolirana hrana znači samo da ona odgovara propisima. Vinari, su na kongresu u Jalti, ove godine lansirali naziv "ekološko vino". U Francuskoj se koristi naziv "bioproizvod". No najčešći su nazivi koji ukazuju na tehnologiju kojom je proizvod proizveden: "proizveden metodom integralne zaštite", "proizveden u skladu sa smjericama EZ-a ili IFOAMA ili AGOL-a ili Demeter-a itd". Takvi proizvodi nose i specifični zaštitni znak, pa podsjećam da smo u našem Glasniku pred više godina predlagali da se takav znak za proizvode iz organizirane kontrolirane proizvodnje uvede i u nas. Analogno tome i mi bi mogli prihvatiti naziv "iz ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje", "iz ekološke poljoprivrede" ili neki sličan naziv. Trebalo bi prihvatiti i zaštitni znak, no kako će ova proizvodnja biti organizirana i kontrolirana od različitih centara, to ovi znakovi mogu biti različiti, ili, što bi bilo najbolje, u je dinstveni zaštitni znak upisati naziv takvog centra.

Što bi to trebala biti ova ekološki prihvatljiva poljoprivredna proizvodnja. Američki stručnjaci pojam "prihvatljive poljoprivrede" definiraju vrlo široko: to je ekološki povoljna, ekonomski opravdana, socijalno pravedna i humana poljoprivreda. Mi bi objasnili da se radi o proizvodnji koja vodi računa da proizvodi sadrže što manje, a svakako daleko ispod dozvoljenih, onečišćenja ne samo iz poljoprivrede već i drugih izvora, a da njihovi troškovi proizvodnje omogućavaju njen plasman. Za takvu proizvodnju treba razraditi prvo osnovne smjernice, a zatim tehnologiju proizvodnje svakog proizvoda. Stoga većina ozbiljnih institucija i organizacija koje u svijetu rade na unapređenju ekološke, biološke, organske ili slične polj. proizvodnje, većinom tu proizvodnju definiraju takvom koja odgovara osnovnim smjericama dotične institucije.

Ovu našu temu treba razgraničiti od jednostavnog pridržavanja propisa. U nas smo već na Simpoziju o ulozi pesticida u poljo privredi i ishrani 1965. g. u Novom Sadu mnogo govorili o kontaminaciji hrane i zakonskoj regulativi. Od 1960. g. imamo i odgo varajuće propise. Uopće nema diskusije o nužnosti stalnog usavršavanja, pa i zaoštravanja postojećih propisa. No njih se treba i pridržavati, pa bi o tome trebalo donijeti određene odluke, no ne ovdje za ovim okruglim stolom. Pridržavanje postojećih propisa, odn. kako to osigurati, druga je tema. Naša je tema kako prihvatiti europske trendove za proizvodnjom hrane koja bi po sadržaju pesticida bila još znatno manje onečišćena pesticidima nego što to propisi dopuštaju. Takva hrana treba biti i posebno deklarirana, a i plaćena bolje od uobičajene.

Pri tome se ne možemo ograničiti samo na pesticide, iako je naš zadatak da na tom području nađemo najpovoljnija rješenja. Ne bi nam vrijedilo riješiti problem smanjenja onečišćenja hrane pesti cidima, a da ona bude onečišćena teškim metalima,

bifenilima, nitratima i drugim štetnim spojevima. Znači, ovaj pojam kojeg predlažemo "ekološki prihvatljiva poljoprivredna proizvodnja ili proizvodnja hrane" obuhvaća i ova područja izvan zaštite bilja, te se u konkretnoj proizvodnji zaštitari moraju povezati s ekolozi ma, pedolozima, stručnjacima za ishranu bilja i drugim strukama.

U nas su već pokrenute neke akcije proizvodnje najčešće tzv. "zdrave hrane" i to mjestimice na potpuno nestručan način. U tim akcijama zaštitari gotovo i nisu uključivani. Primjerice, jedna poljoprivredna institucija u Zagrebu predvidjela je organizirati proizvodnju zdrave hrane u "Bogom danim" tobože nezagađenim područjima, a nama u Institutu za zaštitu bilja ponuđeno je da samo kemijski kontroliramo rezidue u proizvodima. Jasno da smo to odbili jer je naša glavna uloga u recepturi i kontroli proizvodnje. Brojni sadašnji i bivši uglednici smatrali su ili još uvijek smatraju da su naša planinska područja nezagađena i da je dovoljno u tim područjima proizvoditi hranu, pa da će se za njom pomamiti europsko tržište. Neki naši otoci žele se proglasiti ekološki čistim područjima. U Zagrebu a vjerujem i drugim grado vima, kao gljive raste broj prodavaona "zdrave hrane", "hrane proizvedene bez kemijskih dodataka", "biološki proizvedene hrane" (kao da ima drugog načina proizvodnje) itd. U velikoj većini slučajeva radi se o prijevari kupca, no to nitko ne nadzire.

No ima i dobrih primjera u Hrvatskoj, Vojvodini i Sloveniji, moguće i drugdje. Radi takvog stanja krajnje je vrijeme da se stručnjaci za zaštitu bilja aktivnije uključuju a negdje iniciraju takve akcije. Na stručan način moguće je osigurati, moguće isprva samo malu ali doista ekološki prihvatljivu polj. proizvodnju. S tako proizvede nim proizvodima, vjerujem, da ćemo postizavati veće cijene i u izvozu i u nas. Kako da to postignemo, kako da se uključimo ili organiziramo takvu proizvodnju, svrha je ovog okruglog stola.

Treba istaći da je i drugdje u svijetu biološka ili ekološka ili koja slična proizvodnja počela na sličan način kao što sada u nas počinje. I tamo su česte bile prijevare na koje su ukazivale kompetentne znanstvene institucije. U cilju sprečavanja prijevare potrošača Francuska je prva 1988. g. donijela propis prema kojem se "bioproizvodima" smiju deklarirati samo proizvodi kod čije proizvodnje nisu korišteni sintetski kemijski spojevi i koji odgovaraju i drugim smjernicama koje je propisala Vlada. Predviđena je visoka kazna za one koji prodaju proizvode s takvim ili sličnim nazivima, ako ne odgovaraju istini. U Danskoj je propisano da se ekološkim proizvodom smatra samo onaj proizveden od kontroliranog proizvođača registriranog za korištenje propi sane tehnologije.

EZ priprema usvojiti smjernice za ekološku poljoprivredu te propisati minimalne normative kojima moraju udovoljiti oni koji pri označavanju svojih proizvoda koriste atribute kao "biološki, ekološki, organski, alternativni, bliski prirodi i slične". Podvlačim, da će ove smjernice vrijediti i za uvoz iz drugih zemalja, pri čemu će se od tih zemalja tražiti isti uvjeti (postojanje odgovarajuće organizacije, registracija proizvođača, nadzor nad proizvodnjom i proizvodom, itd).

U SAD je više velikih lanaca robnih kuća počelo prodavati proiz vode sa sličnim atributima, no tamošnji stručnjaci izražavaju sumnju u njihovu adekvatnost i točnost.

Država svuda ima odlučujuću ulogu u forsiranju ekološki prihvatljive poljoprivredne proizvodnje. Farmerima koji svoje pogone preorijentiraju na proizvodnju prema smjernicama neke od priznatih organizacija i pod njihovom kontrolom, daje se novčana premija. Ona u Danskoj, Švedskoj i Finskoj iznosi 670 do 1100 DEM po ha godišnje, u SR Njemačkoj mjestimice dosiže i do 5.000 DEM godišnje. U Švicarskoj se jednokratno daje 5.000 franaka i 600- 3000 franaka po hektaru godišnje. Ipak treba istaći da se ova proizvodnja polako širi: tako od zemalja EZ u 1987. g. najviše je farmera, i to 0,33% bilo obuhvaćeno u Luxemburgu, a 0,3% u SR Njemačkoj. No od tada je broj znatno uvećan u Njemačkoj na 0,5% (54295 ha) i 1.1.1990. g. U 1987. godini ekološki prihvatljivu polj. proizvodnju u EZ-u imalo je 7413 gospodarstava na 103.000 ha. Već i sama točnost ovih brojaka potvrđuje da su tu obuhvaćeni samo objekti pod kontrolom, dakle samo oni koji doista stručno i kvalitetno provode određene smjernice. U SAD se s više milijuna dolara financiraju istraživanja i pilot projekti LISA (Low Input Sustainable Agriculture), LIFE (Low Input Farming and the Environment) i slični.

Sve ono što je prihvatljivo zapadnoj Europi ne mora biti već sada nama prihvatljivo. Te su zemlje dosegle hiperprodukciju hrane, što u nas, radi poznatog zanemarivanja poljoprivrede, osim donekle kod žitarica, nismo postigli. No kod proizvoda za izvoz moramo se držati europskih kriterija, a sasvim je sigurno da i na naše tržište treba početi dolaziti hrana iz stručno nadzirane ekološki prihvatljive proizvodnje. Time bi istisnuli, uz pomoć regulative, proizvode koji se lažno takvim prikazuju.

Nadam se da sam ovom uvodnom rječju otvorio neke probleme i pitanja, te Vas sada pozivam da diskusijom pokušamo te probleme zatvoriti i konkretnim zaključcima i prijedlozima.

Ecological acceptable agriculture

SUMARRY

The situation in Europe and U.S. in the development of organic and sustainable agriculture is presented. The definition of these systems of agriculture are given and principles discussed. Some propositions for a start of a organised and controlled ecologicaly acceptable agriculture production in Yugoslavia are given also.

Adresa autora - Author's address
Prof. dr. Milan Maceljski
Fakultet poljoprivrednih znanosti
Institut za zaštitu bilja
Zagreb, Šimunska 25